

ՀՐԱՉՅԱ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԸՆԿԱԼՄԱՆ ՅՈՒՐԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՏԱԹԵՎԻԿ ՊՈՂՈՍՅԱՆ

Հոգվածում փորձ է արվում բացահայտել Հրաչյա Հովհաննիսյանի աշխարհընկալման յուրահատկությունները, ցույց տալ, որ նրա աշխարհայեցողության հիմքում ընկած է մարդու նկատմամբ ունեցած սերն ու հավատը: Մասնավորապես նշվում է, որ նրա համար պոեզիան աշխարհում սիրո, հավատի, մարդկության չափաբաժինների ավելացման լավագույն միջոցներից մեկն է:

Քանալի քառեր – գունապատկեր, հնչերանգ, ելևէջներ, թրթիռ, ներքնազգացողություն, ներդաշնակություն, անպատմելի կարոտ, ոսկեպարս մեղուներ, դրախտի դուռ:

Յուրաքանչյուր բանաստեղծ ունի աշխարհընկալման իր յուրահատկությունները, որոնցով էլ պայմանավորվում են նրա պոեզիայի թե բովանդակային, թե ձևակառուցվածքային բնորոշ կողմերը: Հրաչյա Հովհաննիսյանն իր պոեզիայի ներքին «սիրունությունը չվերածեց քաղցր-մեղցր, անկոնֆլիկտ, սիրուն հարթագրության: Ընդհակառակը՝ իր հարուստ, շռայլ ու շքեղ հոգաբորբ ելևէջները լիարժեք հանձնում էր թղթին, և անտարբեր չէր թողնում որևէ զգայուն ընթերցողի: Միաժամանակ իր սիրառատ, փափկասիրտ ու կարեկից աշխարհազգացողությանը (մարդազգացողությանը, մարդապաշտությանը զարմանալիորեն կարողանում էր կապակցել ոգու մի հուզիչ ամրություն, մի անպաշտպան, սրտաբեկ ու խեղճ, բայց ազնիվ համոզմունքային ու անբեկանելի քաղաքացիականություն, մարդակենտրոնություն), հայապաշտություն, ապագասիրություն»¹:

Նրա մարդկային ու բանաստեղծական էությունն այսպես է բնութագրում որդին՝ բանաստեղծ Դավիթ Հովհաննեսը. «... իր ողջ հակասականությամբ հանդերձ՝ Հրաչյա Հովհաննիսյանը զարմանալի կուռ, ամբողջական ու ներդաշնակ մի անհատականություն էր: Այդպիսին էր նաև նրա պոեզիան՝ հակասական ու ներդաշնակ»²:

Իր ապրած հակասական ժամանակներում բանաստեղծը փնտրում է բնության և մարդու, հասարակության և մարդու, ժամանակի ու մարդու ներդաշնակություն, և աշխարհը նրա մտապատկերներում արտածվում է որպես մի նոր մոլորակ՝ «իր սահմաններով ու օրենքներով, օրինաչափություններով»: Այդ աշխարհը բանաստեղծը բնակեցնում է հրաշալի այգեպաններով, ում հա-

¹ Հուլյան, Հրաչյա Հովհաննիսյան, Երևան, «Արևիկ», 2015, էջ 17:

² Նույն տեղում:

մար ամեն ինչ գույն է ու մեղեդի, անպատմելի կարոտ, արարումի ու վայելումի հրճվանք:

Շատ բան չի ուզում Հրաչյա Հովհաննիսյանի հրաշալի այգեպանն աշխարհից.

Ի՞նչ էր իմ տենչանքը.
Իմ տենչանքը ջինջ էր,
Լերկ սարերին՝ ծաղիկ,
Ամբարներին՝ բարիք,
Երկրին սյուն ու կամար,
Սեր՝ բոլորի համար:

Ի՞նչ էր իմ բերկրանքը.
Իմ բերկրանքը քիչ էր,
Մի ափ հայրենի հող,
Մի կենտ արևի շող,
Ցորենի մի լույս հատիկ,
Ցողի մի պարզ կաթիլ.-

Ահա իմ բաժինը,
Չարչարանքի գինը,
Եվ իմ արդար հացին,
Իմ մի պատառ հացին,
Իմ մի կաթիլ ցողին
Բաց թե գաղտագողի,
Թույն մի խառնեք այդպես,
Թախանձում եմ ես ձեզ³:

Աշխարհընկալման յուրահատկություններով են պայմանավորված Հրաչյա Հովհաննիսյանի՝ բանաստեղծության վերաբերյալ պատկերացումները, որոնք սնվում են թումանյանական ակունքներից. «Գեղարվեստի մեջ ամենից թանկն ու արժեքավորը նա է, որ գալիս է սրտի ներշնչումից, ոգևորությունից, իսկ հետո ուրիշ կողմեր էլ կան նույնպես արժեքավոր՝ արվեստը, ձևը և այլն»⁴:

Ժամանակն, անշուշտ, փոխում է գրողների աշխարհընկալման ձևերն ու մեթոդները, սակայն չի փոխվում բանաստեղծության վերաբերյալ ընթեր-

³ Հովհաննիսյան Հրաչյա, Վայրի վարդ, Երևան, «Հայաստան», 1968, էջ 14-15:

⁴ Թումանյան Նվարդ, Հուշեր և զրույցներ, Երևան, «Հայաստան», 1969, էջ 166:

ցողի պատկերացումները. «Իհարկե, կյանքը բանաստեղծություն է ներմուծում նոր բովանդակություն, նոր մոտիվներ, նոր հայացքներ, բանաստեղծությունը հարստանում է նոր ձևերով: Բայց բանաստեղծության հոգին, էությունը մնում է անփոփոխ: Փոխվում են կեղևները, իսկ միջուկը մնում է նույնը», - գրում է էդուարդաս Մեժելայտիսը⁵:

Լիտվացի անվանի բանաստեղծը կարևորում է բանաստեղծության հուզականությունն ու պատկերավորությունը, որոնց բացակայությունն անգամ վարպետորեն հանգավորված չափածոն բանաստեղծություն չեն դարձնում. «Չեք կարողանում խոսել հուզական, պատկերավոր լեզվով, հանգավորում եք վաղուց բոլորին հայտնի հրապարակախոսական ճշմարտություններ և սպասում եք... բանաստեղծական դափնիների: Իսկ ընթերցողը դա բանաստեղծություն չի համարում: Ժամանակի ընթացքում կյանքը մերկացնում է այդպիսի բանաստեղծին... Ապրում է միայն բանաստեղծությունը, իսկական բանաստեղծությունը»⁶:

Իսկ իսկական բանաստեղծությունը միշտ չէ, որ իր պատկերավորությամբ ակնհաճո և հուզականությամբ ընկալելի է շատերի համար:

Ասում էին՝ շեփոր ու փող է պետք,
 Ասում էին՝ աջ ու ձախ կա լոկ,
 Ասում էին՝ չկա շշուկ ու երգ
 Կա հնչյուն, թմբուկ, ծնծղա ու որոտ:
 Ինչու՞:
 Մի՞թե արդեն կարկամեցին
 Սոխակները:
 Ընկա՞ն աստղերը տաք,
 Մի՞թե ծաղիկները թառամեցին,
 Եվ մեր սիրտը մեռավ մեր կրծքի տակ:

Իմ եղեգնյա սրինգ, օրհնություն քեզ,
 Որ իմ մահից առաջ դու երգեցիր,
 Երգիս խնդությունը, թախիծը քեզ,
 Ծովսն ու բոցը իմ երգերի⁷:

⁵ Межелайтис Эд. Конбралункт. Москва, 1972, стр. 285.

⁶ Նույն տեղում, էջ 286:

⁷ Հովհաննիսյան Հրաչյա, Վայրի վարդ, էջ 166-167:

Հրաչյա Հովհաննիսյանի բանաստեղծություններում հայրենի բնաշխարհն է, նրա «հիշողությունների մեջ առավել շեշտ են ստացել բնության գունախաղերը, պես-պես ձևափոխությունների, հայրենի գյուղում թողած հարուստ բազմազան տպավորությունների «անպատմելի կարոտը»⁸: Նրա բանաստեղծություններում բնության գունախաղերն աչքի են ընկնում մեղեդայնությամբ, նուրբ թրթռումներով և արտահայտում են տարբեր հոգեվիճակներ.

Տոթ է, հուլիս,
Բայց ահա զով առուն է քչքչում,
Մեղուներն են ոսկեպարս կտրում այգին ծայրեծայր,
Տերևներն են շնկշնկում, իրիկվա հովն է փչում,
Եվ համերգն է սկսվում բարեգուշակ, բազմաձայն⁹:

Բնության գույներն ու մեղեդիներն արթնացնում են մի «անպատմելի կարոտ», տանում հիշողության արահետներով, բանաստեղծի հոգին լցնում անափ բերկրանքով, բացում դրախտի դռները: Բանաստեղծը շնչավորում է բնությունը, անմիջական զրույցի բռնվում նրա հետ, տեսնում սովորական աչքի համար անտեսանելի գույներ, սովորական լսողության համար անլսելի մեղեդիներ.

Հուշն է հավատս շոյում, ես նստում եմ ջրափին,
Ինչպես հոգնած ու վաստակած այգեպան,
Շուրջս կանաչ, շուրջս՝ ծով, շուրջս ծաղկել է այգին,
Եվ հավքերն են գեղգեղում, և երգում է ամեն բան...
Մի բարի ձեռք խաղողի վազ է տնկել մեր բակում,
Որ ինձ մոտիկ է դարձրել հեռու, հեռու մի աշխարհ.
Նա իմ փոշոտ, փայտաշեն օթևանի մեջ թաքուն
Դրախտի դուռ է բացել, դարձել դրախտ ինձ համար¹⁰:

Բանաստեղծը մի դեպքում տեսնում է աշխարհն իր մեջ, մի այլ պարագայում՝ ինքն՝ աշխարհի մեջ, և երկու դեպքում էլ փորձում է տեսնել ժամանակի շարժումը, որը դադարներ չի ենթադրում: Աշխարհը բանաստեղծի մեջ արձարձվում է մերթ պատերազմի դաժան կերպարանքով, մերթ՝ որպես դրախտային մի հովիտ, մի յուրօրինակ մոլորակ՝ կապույտով ու ոսկեգույնով երիզ-

⁸ Աղաբաբյան Սուրեն, Հրաչյա Հովհաննիսյանի ստեղծագործության ընդհանուր բնութագիրը, Հուշարձան, Հրաչյա Հովհաննիսյան, էջ 93:

⁹ Հովհաննիսյան Հրաչյա, Վայրի վարդ, էջ 17:

¹⁰ Նույն տեղում:

ված: Ի՞նչ է վերջապես ուզում բանաստեղծը, ի՞նչ է փնտրում մանկության հեքիաթային հովիտներում.

Իմ լավ, իմ բարի, իմ բարեկամ
Քեզնից չեմ ուզում ես ավելին,
Կմնամ այնպես, ինչպես որ կամ,
Եվ կդիմանամ իմ ցավերին¹¹:

Կդիմանա, որպեսզի մարդը կարողանա մարդ մնալ, որպեսզի որդին չխաթարի այգու ու բնության ներդաշնակությունը, որպեսզի պատերազմներ չլինեն: Բանաստեղծն ապրում ու բանաստեղծում է «աշխարհի սերը շատացնելու համար», որովհետև նրա պատկերացմամբ «պոեզիան միայն մարդու, կնոջ, ծառի, ձիու, գիշերվա, ծիածանի, հասարակական և բնության երևույթների կրավորական, հայեցողական նկարագրությունն է: Պոեզիան մարդկային հոգու բազմերանգ ու բազմաթիվ ապրումների կենդանի, տաք ու հստակված արտահայտությունն է, հոգու վերելքի և անկման, արշալույսի ու մայրամուտի, խնդության, տխրության, ցասման ու հաշտության, բողոքի ու ներման, սիրո և ատելության, հույսի և կարոտի, ափսոսանքի և երազանքի, մի խոսքով՝ այն հոգու ամբողջական աշխարհի արտացոլումն է, նրա շշուկի և ճիչի, նրա լռության ու ծայնի արտահայտությունը»¹²:

Բանաստեղծն աշխարհի անցուդարձին հետևում ու տագնապով է լցվում՝ հոգու խորքում ամբարելով հայրենիքի դարավոր ցավը.

Տեր իմ, մի քիչ էլ կյանք տուր աշխարհիկ,
Որ փորձությունն մինչև վերջ կրեմ,
Ապրեմ անդորրը հոգուս աշխարհի,
Եվ անդորր հոգով հավիտյան լռեմ:
Անշուք, անկատար կյանքի մի կտոր,
Որ տեսնեմ իմ որբ Արցախն ազատված,
Սևերը հանած, թևերն անկոտոր,
Եվ ոսոխները՝ առհավետ պարտված¹³:

Բանաստեղծի աշխարհընկալման հիմքում նրա անսահման լավատեսությունն է, հավատը հայրենիքի ու Արցախի ապագայի նկատմամբ.

Իմ հայրենի երկիր, լեռների մեջ բանտված,

¹¹ Նույն տեղում, էջ 25:

¹² Հովհաննիսյան Հրաչյա, Մշտադալար ծառը, Երևան, «Սովետական գրող», 1985, էջ 278:

¹³ Հովհաննիսյան Հրաչյա, Դաժան դրախտավայր, Երևան, «Նաիրի», 1993, էջ 64:

Ոստիկներիդ ոխի ու բաց ժանիքի դեմ,
 Քո մի վեմը կանգուն, իսկ երեքը՝ քանդված,
 Քո մի ձայնը հեղձուկ, իսկ երեքը՝ ի զեն:
 Եվ ազգ, հավատում եմ, նորից կանցնես փառքով,
 Լոկ քեզ համար սադրած այս բավիղը գայթուն,
 Քանզի ճակատը քո պսակված է ծաղկով,
 Ու երեսիդ օծման լույսն է ճառագայթում¹⁴:

Հ. Հովհաննիսյանը կարծես նախազգում էր, որ արդարությունը հաղթանակելու է / «Բայց հոգիս ուրախ է // Արցախում աստղերը խտացել են արդեն»/:

Բանաստեղծը կյանքից հեռացավ՝ լավատեսության ու հավատի խոսքերը շուրթին՝ «Եվ տա աստված՝ դառնաս երկիր դրախտավայր»:

ОСОБЕННОСТИ ВОСПРИЯТИЯ МИРА ГРАЧЬЯ ОГАНИСЯНА

TATEVIK POGHOSYAN

В статье раскрываются особенности мировосприятия Грачья Оганисяна, в основе которого лежат любовь и вера в человека. В частности, указывается, что для него поэзия одна из наилучших средств для увеличения любви и веры в мире.

Ключевые слова – цветовая панорама, интонация, гамма, трепет, интонация, гармония, неопишуемая тоска, золотой рой пчёл, дверь рая.

THE PECULIARITIES OF HRACHYA HOVHANNISYAN'S WORLDVIEW

TATEVIK POGHOSYAN

In this article Tatevik Poghosyan attempts to reveal Hrachya Hovhannisyan's worldview, showing that it is based on love and faith in human beings.

Particularly, it points out that, to him, poetry is one of the best ways to increase love, faith and humanism.

Key words – color panorama, intonation, modulation, vibration, inner feeling, harmony, inexpressible melancholy, golden cluster of bees, doors of heaven.

¹⁴ Նույն տեղում, էջ 76: